

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ ДО ТА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Ринок праці є важливою складовою економічної системи суспільства, яка суттєво впливає на динаміку основних макроекономічних показників розвитку країни, її соціально-демографічний стан, рівень життя і добробуту населення. Разом з природними ресурсами та засобами виробництва праця виступає основним фактором виробництва, і ринок праці дозволяє включити фізичні й інтелектуальні здібності людини (робочої сили) у суспільний господарський процес для забезпечення соціально-економічного розвитку країни і добробуту кожного її громадянина. Ринок праці є невід'ємною складовою ринкового типу господарювання, охоплює всі форми власності, галузі національної економіки, види діяльності, розподіляючи працю людей у відповідності з потребами суспільства.

На сьогодні актуальним є подальше поглиблення досліджень щодо особливостей функціонування та трансформації ринку праці під впливом сучасних інституціональних перетворень, зокрема в умовах воєнних викликів та зростання мілітаризації суспільства, посилення глобалізації соціально-економічних процесів. Особливо вагомого значення ці дослідження набувають для економіки України в контексті відновлення і реформування вітчизняного ринку праці у повоєнний період, усунення дисбалансів між попитом на працю та її пропозицією за галузевими, секторальними, професійними, територіальними, віковими та гендерними ознаками, що є важливою передумовою відновлення і подальшого сталого розвитку національної економіки, відбудови постраждалих територій, підтримки зайнятості й доходів населення, покращення демографічного стану країни у середньо і довгостроковій перспективі.

З 2014 року економіка України функціонувала в умовах гібридної війни, яку російська федерація розв'язала проти України, однак широкомасштабні військові дії країни-агресора на території нашої країни з 24 лютого 2022 року створили нові надзвичайні виклики та загрози для національної економіки і соціальної сфери, зокрема і для функціонування ринку праці та зайнятості населення. Аналізуючи тенденції розвитку ринку праці України до та в умовах повномасштабного вторгнення, слід зазначити, що основними показниками, що характеризують його функціонування є робоча сила

(кількість безробітних і зайнятих осіб), показник економічно неактивного населення, рівень безробіття.

За визначеннями Міжнародної організації праці (МОП) **робоча сила** (до 2019 року – *економічно активне населення*) – це населення обох статей віком від 15 років і старше (до 2019 року – 15–70 років), яке забезпечує пропозицію робочої сили на ринку праці. Зайняті та безробітні в сумі складають робочу силу. **Зайнятими** вважають осіб віком 15 років і старше, які працювали впродовж тижня на момент дослідження хоча б одну годину за наймом за винагороду в грошовому чи натуральному вираженні. **Безробітні** – особи віком 15 років і старше, які одночасно відповідають трьом умовам: не мали роботи (прибуткового заняття); упродовж останніх чотирьох тижнів активно шукали роботу або намагались організувати власну справу; упродовж найближчих двох тижнів були готові приступити до роботи, тобто почати працювати за наймом або на власному підприємстві з метою отримання оплати або доходу. До категорії безробітних також відносять осіб, які приступають до роботи протягом найближчих двох тижнів; знайшли роботу, чекають відповіді роботодавця тощо. **Особи, які не входять до складу робочої сили** (до 2019 року – *економічно неактивне населення*) – особи віком 15 років і старше, які впродовж обстежуваного тижня не відносилися ні до зайнятого, ні до безробітного населення [1].

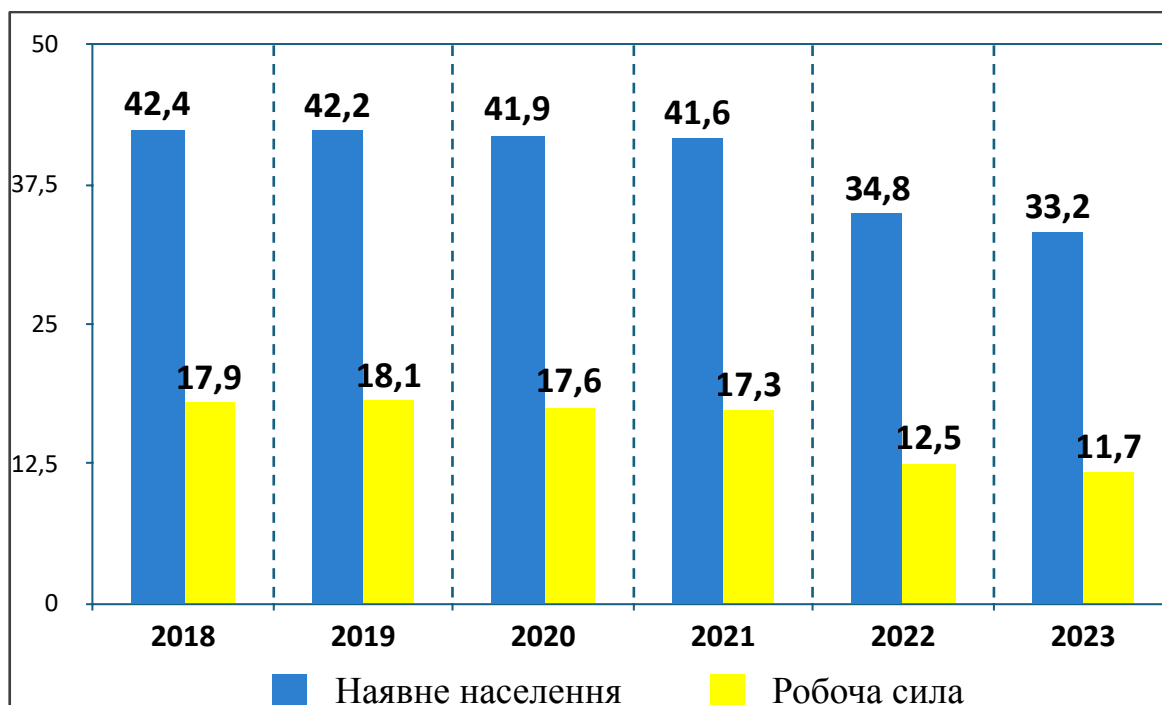

Рисунок 1. Динаміка чисельності населення та робочої сили в Україні за 2018-2023 роки, млн осіб

Джерело: розрахунки на основі даних [1-3]

Аналіз динаміки чисельності населення та робочої сили в Україні впродовж 2018-2023 рр. свідчить про стійкі тенденції до їх зменшення, особливо швидкими темпами у 2022-2023: чисельності населення – з 42,4 млн осіб у 2018 році до 33,2 млн осіб в 2023 році, а робочої сили – з 17,9 млн осіб у 2018 р. до 11,7 млн осіб в 2023 році за прогнозними оцінками Київської школи економіки (див. рисунок 1.).

В зв'язку із запровадженням режиму воєнного стану Державна служба статистики України не мала можливості проводити відповідні спостереження, тому офіційна інформація щодо показників чисельності населення, рівня зайнятості населення та безробіття у воєнні 2022 та 2023 роки за методологією МОП поки що відсутня.

Аналізуючи рівень безробіття населення, який являє собою відношення чисельності безробітних, які зареєстровані в державній службі зайнятості, до населення працездатного віку, слід зазначити, що показник безробіття суттєво зріс з 10,3% у 2021 році до 21,1% у 2022 році (майже у 2 рази), однак уряд прогнозує його подальше зменшення у 2023 році до 19%, 2024 році – до 14,2%, 2025 році – до 12% (див. рисунок 2). Для порівняння в країнах ЄС цей показник в середньому становить 7%.

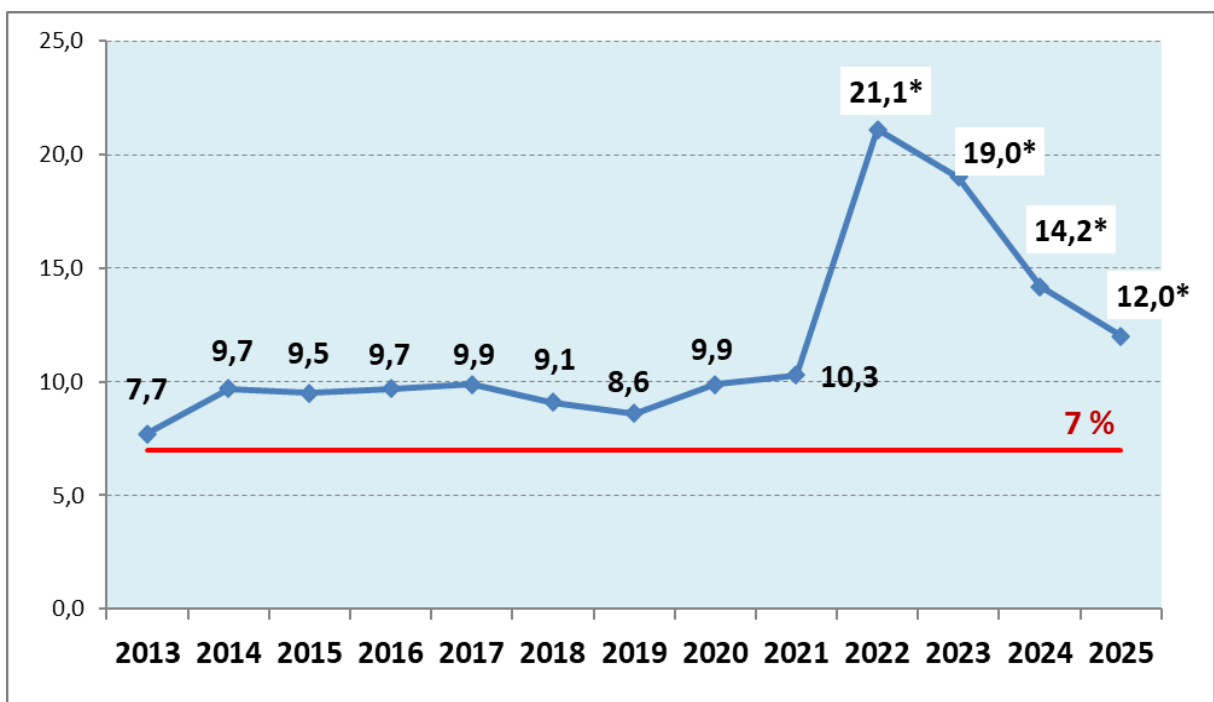

Рисунок 2. Динаміка рівня безробіття населення України за 2013-2025 роки, %

Джерело: розрахунки на основі даних [4-7]

Проведене дослідження демонструє, що останніми роками вітчизняний ринок праці переживав дві великі кризи – пандемію COVID-19 у 2020 році та повномасштабне вторгнення РФ на територію України з 2022 року, кожна з яких призводила до падіння економічної активності та зумовлювала суттєве скорочення попиту на працю, що, в свою чергу, призводило до збільшення рівня безробіття населення. Дистанційні формати роботи, започатковані під час ковідної кризи, дали змогу утримати певну стійкість виробничих процесів під час пандемії COVID-19 та на початку повномасштабного вторгнення.

Поточна кон'юнктура вітчизняного ринку праці наразі характеризується певним професійно-кваліфікаційним дисбалансом, а також територіальними та галузевими диспропорціями між попитом на працю та її пропозицією, що призводить до зростання рівня безробіття населення. Основними причинами такої ситуації виступають:

- продовження активних воєнних дій на території нашої країни та невизначеність щодо часу їх припинення;
- скорочення обсягів виробництва, припинення/призупинення діяльності підприємств внаслідок втрат матеріальних активів, знищення виробничих потужностей, пошкодження та руйнування об'єктів виробничої, транспортної, складської інфраструктури, потреб релокації підприємств через окупацію територій;
- значні обсяги зовнішньої та внутрішньої міграції населення;
- мобілізаційні процеси;
- низька заробітна плата та невідповідність її рівня європейським стандартам (зокрема, одним з найпоширеніших методів адаптації бізнесу до умов війни стали заморожування або скорочення зарплат, а також безоплатні відпустки, що свідчить про зростання прихованого безробіття в країні);
- невідповідність системи підготовки/перепідготовки фахівців потребам ринку праці;
- нераціональна структура галузевої зайнятості;
- перевищення пропозиції робочої сили над попитом у воєнний період;
- незадоволеність умовами праці, порушення безпеки праці в умовах війни.

Отже, проведений аналіз розвитку вітчизняного ринку праці до та в умовах повномасштабного вторгнення свідчить про стійкі тенденції до зменшення рівня економічної активності та зайнятості населення, зростання рівня безробіття, посилення галузевих, професійно-кваліфікаційних, територіальних, вікових, гендерних диспропорцій між попитом на робочу

силу та її пропозицією. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України кардинально змінило умови функціонування вітчизняної економіки та призвело до безпрецедентних ризиків і загроз для стійкості ринку праці, зайнятості населення, демографічного стану країни, що потребуватиме застосування ефективних та результативних інструментів його відновлення та реформування, зокрема відповідно до євростандартів.

Список використаних джерел

1. Статистичний щорічник України за 2022 рік. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_22_u.pdf
2. Interfax-Ukraine. Чисельність робочої сили в Україні за війну впала з 17,4 млн до 12,5 млн і продовжить знижуватися – KSE. *Інтерфакс-Україна*.: URL: <https://interfax.com.ua/news/general/926831.html>
3. МВФ дав прогноз чисельності населення України. *Волинські новини*.: URL: <https://www.volynnews.com/news/all/mvf-dav-prohnoz-chyselnosti-naselennia-ukrayiny/>
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
6. Дефіцит кадрів на тлі високого рівня безробіття. *Економічна правда*. 28.10.2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/10/28/705972/>
7. Пошук роботи: як змінився ринок праці в Україні під час війни та що буде після. *Visit Ukraine*. 19.05.2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/1872/job-search-how-the-labour-market-in-ukraine-has-changed-during-the-war-and-what-will-happen-afterwards>
8. Прімерова, О. К., Спаріш, А. І. (2024). Modelling of the Ukrainian labor market: system dynamics approach. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*, 9(1), 80-86.
9. Lukianenko, I., Galytska, E., Primierova, O., Slaviuk, N., Nasachenko, M., Donkoglova, N. (2023). Financial Policy of Ukraine for the Maintenance of Macroeconomic Stability: the collective monograph. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/45080847-2d3c-4979-ab46-b41a3802a1c5>